

O analiză pătrunzătoare.

SÜDDEUTSCHE ZEITUNG

Rüdiger von Fritsch

UN PUNCT DE COTITURĂ

Războiul
lui Putin și
urmările lui

Drumul și fractura. Războiul lui Putin, busola diplomatului

În toamna anului 2020, încheiam al cincilea an de mandat ca ambasador al României la Berlin și ne apropiam de sfârșitul primului an de pandemie. De altfel, două finaluri strâns legate între ele. Diplomația în capitala Germaniei era practic suspendată de al doilea val de COVID, iar temele acute ale relațiilor internaționale intraseră într-o suspectă, alarmantă și, desigur, aparentă somnolență. Rapoartele despre contaminare, politicile naționale anti-COVID, situația muncitorilor sezonieri români, dublu îngreunată de carantină și de percepția negativă exagerată a sorții compatrioților noștri, subit transformați în principalul argument al opoziției față de putere, proiectau cu succes mișcarea de revoluție a lumii, mai amenințătoare decât cea de rotație. Administrația Trump reușise să fixeze cotele metarealității la cel mai înalt nivel al unei puteri mondiale, al adevărului alternativ și al

resentimentelor drept dimensiuni nu doar practicate, ci și standardizate. Uniunea Europeană traversa schismele Brexitului, între normativismul bruxellez, uneori incongruent și nedigerabil, și funcționalismul suveranist al unor actori populiști cu sensibilități rusofile mai mult marcate decât camuflate.

Germania traversa crepusculul prosper, dar obosit și neconcludent al erei Merkel, Franța avansa perspective paradoxale în virtutea unui mai vechi antiatlantism și a înnoitei pulsioni proruse. Noi ne reveneam – s-o recunoaștem acum! – din febrilitatea rănilor neînchise generate de câteva mandate politice gripate, care nu mai oglindeau de mult piața fremătândă a protestului civic. Doar Rusia își vedea de treabă, fără surprize, fără convulsii, altele decât cele deja înregistrate – opoziția politică persecutată. Navalnîi tocmai plecase de la spitalul Charité din Berlin, vindecat miraculos după un atentat îndreptat, evident, împotriva lui. Marile puteri sau alianțele dominante – SUA, UE, Rusia, China – acționau diferit chiar și când era vorba despre oprirea pandemiei sau despre găsierea unui tratament împotriva virusului, asta subliniind încă o dată conflictele sau adversitățile lor structurale.

Am citit atunci în gazetele germane recenzii incitate și aplicate la cartea *Drumul Rusiei. Ambasador la Moscova*^{*}, semnată de Rüdiger von Fritsch. Numele

* Traducere de Alexandrina Panaite-Cserkesz, Curtea Veche Publishing, București, 2021. (*N. red.*)

diplomatului german îmi era familiar. Făcea parte din elita diplomatică a țării sale, cu stagii foarte apreciate de ambasador la Varșovia, de consilier pentru politică externă al președintelui federal, de director adjunct al faimosului *Bundesnachrichtendienst*, Serviciul de Informații Externe, unde unul dintre adjuncți este în mod tradițional un diplomat de top. Înaintea lui, bunăoară, fusese în această funcție Markus Ederer, fost ambasador al UE în China, ulterior secretar de stat în MAE german, acolo unde l-am întâlnit și eu deseori, în prezent ambasador al UE la Moscova. Acesta este nivelul respectivilor jucători.

Rüdiger von Fritsch tocmai își încheiase mandatul de ambasador la Moscova, desfășurat în perioada 2014–2019. Un lustru interesant, în sens chinezesc. Adică foarte tensionat și palpitant, între două mări – asemănător acelei văduve gravide, metafora lui Antonio Gramsci, insinuând timpul prea copt, dar încă incert, al presimțirii marilor răsturnări. Mă întreb însă dacă a existat vreodată o perioadă neinteresantă în relațiile dintre Germania și Rusia în ultimele decenii sau chiar secole, de la Petru cel Mare și Ecaterina cea Mare încoace.

Totuși, între 2013 și 2014, Ucraina se înscrie tumultuos pe orbita pro-euroatlantică, Rusia ocupă Crimeea, occidentalii își impun sancțiunile împotriva Moscovei, iar formatul Minsk I și Minsk II devine treptat un prilej deconcertant de neadecvare generalizată a Germaniei și a Franței la Rusia, a Rusiei la Ucraina, cu Rusia urzind jocuri de război împotriva tuturor. Pare un mănunchi de

legături economice, istorice și psihologice germano-ruse invariabil optimiste. Or, germanii au noțiunea de *Zweckoptimismus*, adică un optimism calibrat doar scopului propus. Un spirit care a cuprins acei ani tot mai sigur, ca tot atâtea ocazii incomplete, neclare, amenințătoare. Germania are răbdare, pentru destui inerțială, nejustificată, și o înțelegere prea neadaptată la capcanele prezente. Rusia își duce abil și toxic tacticile la capăt. Germania crede încă în deviza *Wandel durch Handel*, în transformarea democratică posibilă prin creșterea cooperării economice, un reziduu al *Ostpolitik* al social-democrației germane din timpul Războiului Rece. Germanii se pregătesc pentru activarea conductei Nord Stream 2, în timp ce rușii nu se abat de la niciuna dintre acțiunile lor ofensive de destabilizare a ordinii internaționale, în estul Ucrainei, în Siria, prin sufocarea opoziției politice din interior, prin subminarea premeditată, prin dezinformare și atacuri cibernetice îndreptate împotriva UE, printr-o evidentă apropiere strategică de China, împotriva intereselor SUA și ale lumii libere.

Am citit pe nerăsuflăte cartea colegului meu german. O analiză excelentă a scenei, a păpușarilor și a birocrăției de la Kremlin, a opoziției, a societății civile, urbane și rurale, cu o atentă stăpânire nu doar a limbii ruse, ci și a labirintului limbajelor Rusiei. Rudiger von Fritsch scrie cu o bine strunită detentă, cu o intensă luciditate a efortului de înțelegere și comunicare, fără excesele hermeneutice ale kremlinologilor sau ale putinilogilor mai vechi și mai

noi, care ne amintesc de fiecare dată de duplicitatea abisală a personajelor lui Dostoievski sau de traumele sufletului rus după invazia mongolă. Adică tot atâtea circumstanțe atenuante ale provocărilor, în fond scandaloase și inacceptabile, ale regimului de la Moscova, prin care destui occidentali, între care germanii fiind cei mai consecvenți, au perceput, au înțeles și au iertat colosul postsovietic.

Rüdiger von Fritsch este însă un mandarin de top al serviciului diplomatic al unei mari și importante țări europene, este baronul și nepotul generalului Werner von Fritsch (1880–1939), un ofițer renan de altădată, servant al Republicii de la Weimar, cu un rol important, mai degrabă rezervat, dar demn, împotriva primelor excese criminale ale nazismului după 1933.

Nepotul generalului, Rüdiger von Fritsch, respectă în vremurile noastre codul foarte greu de înșușit, bănuiesc, și imposibil de duplicat, al ambasadorului german la Moscova. Nu ocolește niciodată adevărul, nu ezită să critice și să relateze situații dezagreabile, momente sensibile sau penibile, fandările injurioase ale unor interlocutori din aparatul de putere. Are, deopotrivă, o excepțională capacitate de punere în balanță a situațiilor, de delimitare între fațetele provocatoare și înșelătoare ale regimului politic *versus* cele încrezătoare, inteligente, plauzibile ale societății ruse. El nu este autorul unei cărți care vizează demascarea sau condamnarea definitivă a Rusiei, nici procesul-verbal de consemnare a triumfului absolut al Occidentului împotriva obscurantismului oriental.

Rămâne un observator calm, instruit, empatic, cu real talent literar, al unei țări aflate în epicentrul celor mai grave crize ale actualității. Când, în 2019, a fost primit de Vladimir Putin la sfârșitul misiunii – semn neobișnuit de recunoaștere a meritelor sale diplomatice –, Rüdiger von Fritsch nu știa când va începe războiul Rusiei împotriva Ucrainei, dar nici nu clama că „Războiul Troiei nu va avea loc“, ca să parafrazam un titlu celebru. Prin cercetarea în profunzime și prin intuiția exactă, bazată pe o temeinică expertiză, cartea sa nu devine anacronică după 24 februarie 2022. Dimpotrivă, este cea mai bună fișă clinică a cazului înainte de declanșarea maladiei terminale.

În lunile care au urmat începerii războiului de agresiune al Rusiei împotriva Ucrainei, Rüdiger von Fritsch a devenit unul dintre cei mai râvniți analiști invitați în mass-media germane și internaționale, pentru efortul de lămurire a evoluției conflictului. Păstrează aceeași distanță sigură, operând chirurgical în aria posibilului, cu instrumentele analizei și sintezei, nu cu opinia scăpărată, dar fără acoperire deplină în peisaj. În aprilie anul acesta, n-am fost deloc surprins să aflu că fostul ambasador la Moscova, cu care purtasem o vie corespondență, semnează un nou volum: *Un punct de cotitură. Războiul lui Putin și urmările lui*. Și de această dată, cu aceeași metodă de investigație coerentă și comprehensivă, von Fritsch ne lămurește asupra întregului complex de factori care explică o catastrofă, lăsând să se întrevadă și toate urmările posibile.

Citindu-i cărțile, mi-au venit în minte două cazuri asemănătoare de mărturii diplomatice la fel de grele. Mai întâi, memoriile în trei volume ale ambasadorului francez Maurice Paléologue, *La Russie des tsars pendant la grande guerre* (1921). O capodoperă, mai degrabă romanescă decât documentară, de nesfârșite premoniții și tulburătoare incizii. Apoi, știu de ce m-au dus cu gândul cărțile fostului ambasador german la Moscova mai ales la excepționalul document *Preliminariile Războiului din Răsărit** (1944), cartea lui Grigore Gafencu (1892–1957), fostul nostru ministru de Externe (21 decembrie 1938 – 1 iunie 1940) și ambasador la Moscova (12 august 1940 – 22 iunie 1942). Înaintea celui de Al Doilea Război Mondial și în anii de luptă, prin privirea îndreptată asupra Rusiei și asupra relațiilor sale cu Occidentul și cu România, Gafencu a rămas în epocă – o vedem și în *Jurnalul* său –, așa cum ar trebui să fie și astăzi, una dintre cele mai raționale și mai profetice minți ale secolului. Memoriile lui Paléologue ar trebui traduse, iar cărțile lui Gafencu, republicate. Acum și aici, am avea cu toții o revelație fără limite.

Cu peste un an în urmă, l-am convins așadar pe diplomatul german să accepte traducerea în limba română a primei sale cărți dedicate Rusiei, la Curtea Veche

* Cuvânt înainte de Teodor Baconski, traducere din franceză de Andrei Niculescu, prefață, note și indice de Laurențiu Constantiniu, Curtea Veche Publishing, București, 2011. (N. red.)

Publishing. Ea a apărut cu o lună înaintea izbucnirii războiului. M-am grăbit și acum să le propun autorului și conducerii aceleiași edituri, de care mă leagă o veche prietenie și încredere, publicarea noii cărți. Rüdiger von Fritsch a răspuns imediat și cu mare satisfacție propunerii ca volumele sale să fie publicate la București, în capitala unei țări pe care o respectă și o înțelege, aflată la limesul noii fracturi între civilizația occidentală și ultimul avatar al unui pseudoimperiu agresiv.

De această dată, autorul a semnat și o prefață dedicată publicului românesc. La Bookfest, în iunie 2022, n-am fost surprins să constat că *Drumul Rusiei* a fost una dintre cele mai bine primite și mai vândute cărți. Sunt convins că *Un punct de cotitură. Războiul lui Putin și urmările lui* va fi citită cu același mare folos intelectual, aducând importante clarificări. Nu regăsim aici părerile polarizate, emoționale, practicate asiduu de câteva luni încoace *urbi et orbi*. Descoperim una dintre cele mai interesante radiografii ale Rusiei, imparțială, dar necruțătoare, responsabilă, incitantă, dar, pentru că este cazul, nu apocaliptică, ci informat pesimistă.

În definitiv, după suferințele și grozăviile oricărui război, trebuie să se întrevadă și țărul râvnit, uneori înșelător, dar mereu posibil și necesar, al păcii regăsite. Chiar dacă cei care vom mai fi atunci nu vom mai fi aceiași...

Emil Hurezeanu

Viena, iunie 2022

Cuvânt înainte la ediția în limba română

Războiul de agresiune al Rusiei revarsă suferințe cumplite asupra Ucrainei: asupra oamenilor ei, fie civili, fie soldați, care mor sau sunt nevoiți să se refugieze; asupra identității și culturii, asupra orașelor, asupra infrastructurii și existenței ei materiale. Totodată, acesta este un război împotriva conviețuirii pașnice în Europa.

România, țară parteneră a Germaniei în UE și aliata ei în cadrul NATO, este afectată în mod deosebit de efectele acestui război. În același timp, mai mult de 1 milion de refugiați au tranzitat țara vecină Ucrainei, iar solidaritatea și omenia româncelor și a românilor este impresionantă.

Războiul ne-a ajutat să vedem că alianțele noastre trebuie să rămână strâns unite nu numai în Europa Centrală, de Est și la Marea Baltică, ci și în regiunea Mării Negre. România și Ucraina, state vecine și alăturate mării, sunt legate de o graniță comună de peste 600 de kilometri, iar

Constanța a devenit un port important și pentru Ucraina, mai ales în situația în care guvernul rus încearcă să susțină războiul într-un mod deosebit de cinic, printr-o blocadă a exporturilor de cereale din Ucraina.

Pe 24 februarie 2022, Vladimir Putin a răsturnat tabla de șah odată cu agresiunea lui împotriva Ucrainei: în loc să edifice siguranța în Europa alături de celelalte state – o încercare încununată de succes de-a lungul atâtor decenii –, el a impus confruntarea. Asta nu anulează nici regulile șahului, nici mutările bune pe care le-am făcut în trecut. Acum ne vedem însă în fața unor noi încercări. Ca parteneri și aliați, trebuie să fim cât mai uniți, trebuie să întărim decisiv capacitatea de acțiune a Europei pe probleme de politică și securitate externă și trebuie să le oferim o perspectivă clară țărilor situate între noi și Rusia: Ucraina, Georgia și Republica Moldova. Același lucru este valabil și pentru țările din Balcani care nu sunt încă membre UE sau NATO.

Mă bucur că încercarea mea de a analiza motivele și cauzele atacului rusesc, deznodământul posibil și consecințele care pot fi întrezărite încă de pe acum se bucură de interes și în România. Publicarea acestei cărți nu ar fi fost posibilă fără implicarea și angajamentul Excelenței Sale Emil Hurezeanu, ambasadorul României în Austria și, mai înainte, în Germania. Între noi doi a luat naștere o colaborare deosebit de strânsă, bazată pe încredere, care a generat deja apariția cărții *Drumul Rusiei. Ambasador la Moscova* în România. Armonia dintre gândurile și valorile

noastre îmi arată o dată în plus că, în pofida diversității țărilor de pe continentul nostru, suntem cu toții europeni. Sunt ferm convins că viitorul îi va aparține acestei Europe, ordinii ei pașnice, unității, diversității și puterii ei de înnoire.

Rüdiger von Fritsch

Schwäbisch Gmünd, mai 2022

Introducere

„Ei caută în continuare naziști imaginari, de care pretind că vor să-i apere pe oamenii noștri, și încă nu reușesc să găsească ucraineni care să-i întâmpine cu flori.“ Războiul începuse deja de trei săptămâni când, într-una dintre videoconferințele nocturne devenite legendare, președintele ucrainean Zelenski a explicat cât se poate de clar dilema agresiunii rusești. „Nu ne vom pleca în fața niciunui ultimatum“, a adăugat Volodimir Zelenski.

Politicienii și analiștii din întreaga lume au sperat că Vladimir Putin avea să se mulțumească cu o simplă amenințare atunci când, la sfârșitul anului 2021, a inițiat o amplă comasare de trupe la granița ruso-ucraineană. Se presupunea că, prin această amenințare, voia să impună în Occident obiectivele sale mai ample, pe care le prezentase pe 17 decembrie 2021. Această presupunere a fost împărtășită până în ultima clipă și de foarte mulți observatori de la Moscova.

Probabil că și reprezentanții puterii politice a țării au presupus că președintele avea să se conformeze unui

model clasic de acțiune al politicii sovietice și rusești, conform căruia să se facă auzit pe scena internațională prin intermediul unei presiuni maxime. Și ei au bâjbâit în întuneric, cam la fel cum am făcut noi în Occident. „Nu plănuim nicio ofensivă. Nu vrem niciun război“ – asta a afirmat ambasadorul rus la Berlin, într-un interviu acordat unui ziar german, publicat și pe site-ul ambasadei sale pe 23 februarie 2022, în ajunul atacării Ucrainei. El se conforma astfel discursului promovat de ministrul Serghei Lavrov în ministerul său. Este o caracteristică a politicii rusești să trateze drept adevăr ceea ce este convenabil, nu real. Însă nici lor nu le place să fie prinși cu o minciună așa de mare și de clară. Preferă să rămână la amenințări nebuloase, care să dea de înțeles că orice e posibil, așa cum proceda președintele rus de săptămâni întregi.

Diplomații ruși, poate Serghei Lavrov însuși, au fost surprinși de această agravare și și s-au îndoit probabil, întemeiat, că invadarea țării vecine, cu toate urmările ei, servea realmente interesele rusești. Și nu este exclus să fi fost chiar îngroziți. Acele imagini înspăimântătoare care au făcut înconjurul lumii pe 3 aprilie și care arătau masacrarea populației civile din Bucea, crimele de război care fuseseră comise fără îndoială de soldații ruși sigur i-au cutremurat și pe ei. La fel ca atacul împotriva refugiaților din gara Kramatorsk, fotografiile cu distrugerile și masacrele de la Borodeanka, descoperirea de noi și noi gropi comune în localități care fuseseră ocupate de trupe rusești.

Poate s-au temut și că nu aveau să fie ultimele imagini de acest fel – și au anticipat ce urma să se întâmple în orașul Mariupol, supus săptămâni întregi bombardamentelor și înfometării. Au știut că acest război avea să-i ajungă din urmă pe cei care l-au declanșat. Însă diplomații ruși sunt prizonierii unui sistem de dependențe, ascultare și teroare. Așa se face că s-au refugiat în explicații neajutorate și în învinovățiri lipsite de orice temei. Conform interpretării oferite de ruși, vinovată de invadarea Ucrainei era însăși Ucraina, iar în spatele ei se ascundea, ca aproape de fiecare dată, Occidentul.

Războiul împotriva Ucrainei a arătat cât se poate de clar că, în esență, avem de-a face cu hotărârile luate de un singur om. Întâlnirile pe care le-a avut Vladimir Putin înainte de război și la începutul acestuia cu bărbații din conducerea țării lui – femeile sunt aproape inexistente la nivel de conducere – au demonstrat-o cu maximă claritate. Pe 21 februarie, televiziunea rusă a transmis, acordându-i o importanță deosebită, întâlnirea unui for care, altminteri, își ține ședințele exclusiv în secret, Consiliul Național de Securitate. Acesta îi reunește pe toți cei care au putere și influență în conducerea statului – sau ar trebui să le aibă. Președintele stătea în fața celorlalți, grupați, la o oarecare distanță, în semicerc. Și, foarte repede, s-a văzut că acolo nu are loc o consfătuire, ci o acțiune de aclamare a ceea ce era deja hotărât, recunoașterea celor două teritorii separatiste din sud-estul Ucrainei ca „state independente“.

Război în Europa. Cu o violență revoltătoare, Rusia lui Vladimir Putin invadează Ucraina, zguduind din temelii pacea menținută de la sfârșitul Războiului Rece înapoi. Iată-ne ajunși la un punct de cotitură. În ce fel de lume ne vom trezi mâine? Cum ar trebui să arate o politică europeană de securitate? Și cum rămâne cu politicile pentru energie, ajutor economic și militar în cazul unor orașe rupte de civilizație ca Bucea? Rüdiger von Fritsch, fost ambasador la Moscova, l-a întâlnit adesea pe Vladimir Putin. În noua lui carte, el analizează motivațiile și obstacolele unei conduceri autocrate, precum și urmările pe care le va avea războiul lui Putin pentru noi toți.

Nu regăsim aici păreri polarizate,
emoționale, practicate asiduu
de câteva luni înapoi *urbi et orbi*.

Descoperim una dintre
cele mai interesante radiografii ale Rusiei,
imparțială, dar necruțătoare, responsabilă,
incitantă, dar, pentru că este cazul,
nu apocaliptică, ci informat pesimistă.

Emil Hurezeanu